

TROOST

“Kusje erop.” Het troosten van een verdrietig kind is niet zo moeilijk. “Kijk, een vogel. Zie je hoe mooi ze is?” En daar breekt de lach al door de tranen heen.

Zou het kunnen zijn dat we hoe ouder we worden, hoe moeilijker we te troosten zijn?

Hoe ouder, hoe meer last, hoe meer verlies, hoe vaker de dood zich laat gelden in ons leven. Hoe ouder, hoe meer de teleurstellingen, hoe pijnlijker de kwetsuren.

Misschien bent u wel een optimist, beleeft u de zonnige kant van het leven, en hebt u geen troost nodig. Echt niet?

Awee Prins is filosoof. Ik wilde hem uitnodigen voor een gesprek in mijn thuisstad en zoals dat gaat, wisselden we emails uit. Hij stuurde mij een email met de boodschap dat hij welwillend was. Ik reageerde niet direct en toen kreeg ik een email met de boodschap: Arjo, ik ben een broze man. Alsjeblieft, laat iets van je horen. Awee. Een paar weken geleden schreef hij een artikel in Trouw over broosheid. Hij schreef over zijn somberheid, over zijn gevoel niet opgewassen te zijn tegen dit leven, over het verlies van zijn vrouw waar hij, jaren na haar dood, niet mee weet om te gaan, over zijn strijd tegen alcoholverslaving, en over zijn woede op psychiaters die zijn broos levensgevoel met een diagnose te lijf gaan met als conclusie dat zijn rouw ziekelijk is, maar behandelbaar. Alsof zijn situatie wetenschappelijk te verklaren zou zijn en daarmee oplosbaar.

Ik kan me zo voorstellen dat hij net zo kwaad zou zijn op een dominee die hem vertelt dat hij zich over moet geven aan God, dat het geloof een uitweg is.

In juli overleed mijn moeder. Vorig jaar maart vergezelde ze mij nog toen ik hier mocht voorgaan. Haar hart was zwak en ze had moeite met ademen. Ze had vrede met haar lot en wist zich omringd door haar kinderen en kleinkinderen. De dokter voelde een sterke pols en we bespraken hoe we de komende weken door zouden komen. In de middag zat ik met haar in mijn armen, om met haar mee te ademen. En toen blies ze haar laatste adem uit, toch onverwachts. Ik schrok, en voorbereid als ik dacht te zijn, de dood acceptierend, was ik van slag. Ik wis me geen raad. Nog steeds eigenlijk niet.

Maar dat is niets vergeleken bij het verdriet van mijn vriend die een week geleden geleerd heeft dat hij zijn oudste zoon gaat verliezen. Zijn verdriet is intens en hopeloos. Het schuurt en breekt. Alles wat hij doet is bedekt met een bedompte deken.

Wat dan te zeggen?

Dat grote verdriet ken ik niet. Het dringt wel tot mij door als ik mijn vriend voel, en ik denk me te kunnen inleven wanneer ik grote schrijvers lees over hun verdriet, zoals van der Heyden over zijn Tonio, CS Lewis, de Britse kinderboek schrijver die op latere leeftijd de liefde vond met een Amerikaanse, haar verloor en een aangrijpend boek schreef met de titel *A grief observed*, en Henri Nouwen, de priester van Nederlandse afkomst die zo invoelend schrijft over de depressies en worstelingen in zijn eigen leven.

Maar is troost wel alleen wel voor het heftige verdriet, voor het grote gevoel? Wat te zeggen van de vele teleurstellingen die we krijgen in het leven? Van de keren dat we vrienden, werk, gemeenschappen, ideeën en idealen kwijtraken? De optimist mag er overheen walsen, maar wat als we bij al de tegenslag stil staan? Stel dat mensen die zo kwaad zijn op van alles, op politici vooral, op de elite, stil staan bij hun kwetsuren, hun krenkingen? Wat als we de ellende bestaansrecht geven? Ja, we lopen dan het risico broos te zijn zoals Awee Prins dat beschrijft. Zou het mogelijk zijn dat we dan open staan voor dat wat troost geeft?

Ik stel u de vraag: wat geeft u troost?

Ik kan u ook vraen: hoe denkt u troost te geven aan iemand die broos is?

De zoon die op sterven na dood is, heeft het geloof. Hij put troost uit het besef dat hij in de handen van God is. Zijn vader is dat geloof kwijt en kan niet met zijn zoon mee. Hij zou wel kwaad willen zijn op die God van hem, maar dat kan hij ook niet. Hij blijft in zijn verdriet. Niets lijkt hem te kunnen troosten.

Veel mensen halen hun troost bij muziek. Ook op mij heeft muziek een troostende werking. Gisteren luisterde

ik nog eens naar het slotstuk van Jon Williams voor Schindler's list, de film over de Holocaust. Vooral de treurende viool raakt me diep. Ik voel de joden naar hun einde lopen in Auschwitz of Bergen Belsen.

Ontroerd raakte ik onlangs toen het koor keer op keer zachtjes het Dona nobis peace zong in de Petite Messe Solenne van Rossini. Geef ons vrede. Dona nobis peace, Dona nobis peace.

En dan Bach—de voorlaatste koraal van de Mattheus Passie—Nun ist der Herr zur Ruh gebracht—Meine Jesu, gute Nacht—Die Muh ist aus, die unsre Sunden ihm gemacht—Mein Jesu gute Nacht. Als zalf op de wonden, zo werkt die muziek—zo verzachtend en zo verheffend tegelijkertijd.

Muziek roept iets in ons op. Wat is dat dan? En waarom is dat troostend?

Wellicht helpen de teksten van vandaag om dat te begrijpen. Zowel psalm 23 als de bergrede in Mattheus worden veel geciteerd tijdens begrafenissen en andere gelegenheden waar troost geboden is. Psalm 23 klinkt beter in de vertaling van de Naardense bijbel, poëtischer vooral. De vertaler citeert Leo Vroman:

Doe deze woorden niet vergeefs ontwaken

Zij kunnen hun naaktheid niet vergeven

En laat uw blikken hun innigste niet raken

Tenzij Gij door de liefde zijt gedreven.

Het vraagt iets van ons, de toehoorder, om de teksten bij ons binnen te laten komen. Iets als het gevoel dat de muziek in ons oproept misschien?

Psalm 23 vertelt mij dat de Ene is mijn herder, mij zal niets ontbreken. Dat is de belofte—geef ik mij over, dan is dat ik krijg. Let wel: Hij drijft mij niet, Hij dwingt mij tot niets—hij voert mij mee. En dan die stok en de staf. De stok is om te tellen, dat alle schapen meekomen—ik net als andere schapen--, en de staf heeft Hij om het kwaad te weren. De staf en stok zullen mij vertroosten. De Ene waakt over mij. Dat is de troost, dat is wat mij vertrouwen moet geven.

De tafel die Hij bereidt staat voor de gemeenschap die mij opneemt. De beker is overvol wat duidt op overvloed. Geef ik mij over aan de Ene als mijn herder, dan zal mij alleen goedheid en vriendschap ten deel zijn, en kan ik terugkeren in Zijn huis in lengte van dagen.

Als dat niet troostend is. Ik wil zo graag geloven dat mijn moeder in liefde gedragen wordt, en terug is in het huis van de Ene in lengte van dagen. De gedachte alleen al geeft mij rust.

Die geruststelling krijg ik ook van de bergrede:

Zalig de armen van geest want van hen is het koninkrijk der hemelen

Zalig wie treuren want zij zullen worden getroost.

De bergrede was opmerkelijk in de tijd dat Jezus haar uitsprak. Het was een tijd van grote verschillen, van rangen en standen, van veel armen en een aantal rijken. Hier was iemand die verkondigde dat we allemaal gelijk zijn, dat de verschillen er niet toe doen, sterker nog, dat zij die arm zijn, die treuren, dat de zachtmoedigen, zij die barmhartigheid tonen, zij allen zullen worden verzadigd, erbarming ondervinden, en het koninkrijk der hemelen verwerven. Eerlijkheid duurt het langst zouden wij nu zeggen.

En toch, denk ik aan mijn vriend, aan van der Heyden, aan Prins, aan de mensen die zo gekrenkt zijn dat ze vooral boos zijn, dan heb ik grote twijfels. Zonder het geloof, werken deze teksten niet, vrees ik, bieden ze niet de troost, die u en ik er wellicht aan ontnemen.

Wat missen we?

Ik moet denken aan Etty Hillesum die in de grootst mogelijke ellende, met het kwaad dat haar in de ogen staarde, en het onvermijdelijke einde van dit leven in het zicht, iets vond dat zo ontzaglijk veel groter was, dat haar een deed voelen met al die anderen die dat vreselijke lot beschoren was. Dat gevoel was zo sterk dat ze zich rijk voelde. Dat is wat ze op een velletje in het concentratiekamp schreef.

Toen begreep ik het. Ziet u het? Het is zo gemakkelijk daar over heen te lezen. Het is niet dat de ander troost nodig heeft en dat ik moet uitvogelen hoe te troosten, of dat ik troost nodig heb en dat u mag kijken wat mij troost, nee, wat David, de psalmist, en wat Jezus ons op het hart willen drukken is dat wij gelijk zijn. U, de ander, met dat grote verdriet, met al die teleurstellingen en krenkingen, u bent als ik. Juist in onze broosheid kunnen we elkaar herkennen. Troosten gaat om het besef dat we met elkaar verbonden zijn in onze angsten, onze vertwijfeling. En dat besef begint met de wetenschap dat we allemaal zullen sterven.

Henri Nouwen schrijft het zo: Wat een groot geschenk is het om te mogen weten dat wij broeders en zusters zijn en samen een grote familie vormen. [Hoe verschillend we ook mogen zijn], we zijn allen geroepen om ons leven over te geven in de handen van een liefhebbende God.

Tallose mannen en vrouwen sterven tengevolge van armoede en verwaarlozing. Als hun broeders en zusters moeten wij hen ondersteunen en helpen. Maar we moeten onszelf er telkens aan herinneren dat wij, net als zij moeten, sterven.

Nu begrijp ik ook de hartelijkheid waar Awee Prins om vraagt in zijn stuk over broosheid. Als ik, de psychiater, zijn situatie duidt met een diagnose, verbreek ik de verbinding. Als ik met een bijbeltekst aankom, met een oplossing, een antwoord doe ik dat ook.

En zo zijn psalm en de bergrede ook niet bedoeld. Ze roepen u en mij op te beseffen dat wij gelijk zijn in onze kwetsbaarheid—hoe verschillend we ook zijn. Uiteindelijk doen alle aardse verworvenheden er niet toe als we sterven.

Voor Etty Hillesum was die gewaarwording overweldigend; ze werd vervuld met liefde, liefde voor al degenen die met haar zouden gaan sterven, de beulen inclusief. Ongelooflijk misschien.

Ik besef me dat ik er alleen kan zijn voor de ander als ik mijn eigen kwetsbaarheid onder ogen zie, weet dat ook ik zal sterven. In de troost vinden we elkaar. Daar gaat het dus om. Dat wilden de psalmist en Jezus ons laten inzien.

Henri Nouwen besluit zijn relaas over het verlies van zijn grote inspirator, geestelijke vader pere Thomas:

En daar temidden van vele rouwende mensen die dankbaar het brood zullen breken en delen in gedachtenis aan Jezus en zijn vriend en leerling pere Thomas, zal ik beter dan ooit beseffen dat God inderdaad liefde zijn.

Dat is het dus. Dat is wat troosten en getroost worden mogelijk maakt.

Amen

Arjo Klamer, 10 februari 2019